KAPITEL 2

Mina sociologiska stationer – om utsikter och insikter

Margareta Bertilsson

OMBEDD ATT SKRIVA om min väg in i sociologin och hur jag i övrigt ser på svensk sociologi, dess utvecklingshistoria och framtid, blir jag tvungen till att något avvika från planen. Jag har nu i nästan 20 år bott i Danmark och varit intensivt delaktig i att bygga upp en ny sociologisk institution på Köpenhamns Universitet. Mina kontakter med svensk sociologi har med åren kommit att bli ganska sporadiska, så jag känner mig inte helt förtrogen med vad som utspelar sig på de nu många sociologiska institutionerna runt om i landet. Och faktisk har mina kontakter med min gamla moderinstitution i stort upphört, så jag kan inte bidra till självbilden av hur Lunda-sociologin kommit att utvecklas över tid. Men jag blev glad över att bli inviterad till att medverka i antologin. Det ger mig en möjlighet att reflektera över min egen väg, något som jag inte har gjort tidigare. Det känns också lite pirrigt, eftersom jag om möjligt vill undvika efterkonstruktioner och skönskrivningar om de 50 år (!) som jag tillryggalagt mer eller mindre innanför sociologins porösa murar. Jag disponerar texten med utgångspunkt i de stationer där jag uppehållit mig under de senaste fem decennierna.

Lund

När jag som ung student först kom till Lund hösten 1964, var jag nog bara allmänt förvirrad. Jag ville läsa något som hade med ”världen” att göra och börja på ny kula efter min helklassiska studentexamen från Ystads Högre Allmänna Läroverk. Vi hade haft besök av en studieledare i sista gymnasiering och hon nämnde något om att man kunde bli ulandsexpert (som man sade på den tiden). Då krävdes det att man skulle läsa samhällsvetenskapliga ämnen, främst statskunskap, också statistik, och så fanns sociologi som en ny möjlighet. Statskunskap och statistik visste man på ett ungefär vad det handlade om, men sociologi var då något ganska okänt. Eftersom både

den statsvetenskapliga och sociologiska institutionen fanns på Getingevägen, var det ganska lätt att registrera sig samtidigt, så det gjorde jag. På statsvetenskap, första årskursen, läste vi bl.a. Alf Ross om *Varför Demokrati?*, en bok som gjorde stort intryck och som jag än i dag har ett gott minne av. Det var nog den boken som också ledde fram till att jag senare blev intresserad av rättsteori och rättssociologi och följaktligen registrerade jag mig någon termin därefter också hos Per Stjernquist som på den tiden hade startat det rättssociologiska seminariet. Mera härom senare.

Vi var väldigt många sociologistuderande på den tiden, och några av de första föreläsningarna gick av stapeln i en biograf vid Mårtenstorget. Metodikkurser fyllde mycket, och man skulle ha klarat av elementär statistik för att få fortsätta. Eftersom jag i bagaget hade latinsk och gammal-grekisk grammatik, fann jag det ganska roligt med statistik och fortsatte att läsa 1 betyg samma höst. Vad angår sociologi-kurserna kommer jag särskilt ihåg Gösta Carlssons föreläsningar om demografi.[14] Det var en spännande framställning om emigrationens sociala faktorer som gjorde stort intryck, något som säkert också förde med sig att jag blev intresserad av sociologi som studiefält och hängde kvar där på Getingevägen. Vi fick läsa sociologins klassiker och det med besked genom ett ganska omfattande Kompendium som NN (vars namn jag har glömt) hade sammanställt. Harald Swedners föreläsningar i sociologisk metodik står naturligtvis också ut i mitt minnesblock från Lundatiden, inte minst för att vi studenter i vårt fältarbete skulle samla in enorma mängder empiriskt datamaterial. Min årskurs på flera hundra studenter hade i uppgift att företa ganska långa intervjuer/observationer (1–1,5 timme) i Rosengårdskvarteren i Malmö, något som jag långt därefter uppmärksammade i en presentation vid Sociologiskt Årsmöte och som i sin tur utlöste en häftig polemisk diskussion.[15] Det är klart att vi utgjorde billig arbetskraft, men det ska också erkännas att vi fick erfarenhet av intervjuarbete. Vårt studieobjekt rörde det som vi i dag efter Bourdieu kallar ”kulturellt kapital”. Det omfattande intervjuformuläret som vi använde oss av hade bundna svarskategorier och syftet var att ringa in om personer/familjer hade deltagit i några kulturella aktiviteter. Med okulär besiktning

14 Göran Therborn gör samma reflektion i sin nyligen publicerade sociologiska självbiografi i *Sociologisk Forskning* (2013) (50) 2:157–164.

15 Se Kari Waerness ”Kommentar til ’Till Kritiken av den Kvalitativa Metoden’ av Margareta Bertilsson”, Sociologisk Forskning (1996) vol. 33, No 2/3:130–132.

skulle vi också uppskatta antalet böcker/tidskrifter som hemmet rymde. Jag fann det inte speciellt trevligt att stå i porten och ringa på och fråga om vi på ”vetenskapens vägnar” fick komma in och göra en intervju. Efter Rosengårdsäventyret har jag alltid känt obehag inför intervju-situationer som primär datainsamling; det är något med subjekt-objekt-relationen som jag finner stötande, och jag har om möjligt försökt att undgå denna metod senare i livet.

På trebetygsnivå kommer jag särskilt ihåg Rune Perssons seminarium i metod och hans introduktion till multivariat analys med hjälp av den av Paul F. Lazarsfeld och Morris Rosenberg redigerade antologin *The Language of Social Research: A Reader in the Methodology of Social Research* som grundbok. Denna nu sönderlästa bok finns fortfarande i min bokhylla på institutet, och studenter har under senare år allt oftare lånat just denna bok. Den multivariata analysen är ju ett gott redskap för att släppa loss den sociologiska fantasin.

Jag skrev aldrig klar min trebetygsuppsats i sociologi, eftersom jag engagerade mig i rättssociologi under Per Stjernquists regi. Det rättssociologiska seminariet var vid denna tidpunkt något helt annat än masstudiet i sociologi. Vi var bara några få studenter och gick individuellt upp i muntligt förhör med Per Stjernquist som ju var en akademisk patriark som man knöts till. Jag skrev min 3-betygsuppsats om smittskyddslagens införande i Sverige och om det folkliga motstånd som utbröt runt om i landet mot denna tvångslagstiftning och den vetenskap som låg till grund för den. När jag tänker tillbaka nu många år efteråt, kan det kanske vara så att detta tidiga arbete har präglat mitt intellektuella DNA. I många senare arbeten har jag faktiskt vänt tillbaka till relationen mellan vetenskap och offentlighet som en förmedlingsprocess som kan anta flera former, inte bara den auktoritära form som vi fick oss till skänks i Lund på den tiden: att det finns blott en sanning, nämligen vetenskapens.

Anti-auktoritära stämningar hade i övrigt börjat att bolma också i Lund 1968. Själv var jag inte vidare politiskt aktiv och var inte heller med i Vietnam-rörelsen. Att bara utskifta en form av auktoritet mot en annan har varit mig främmande så jag gick inte på gatan och ropade slagord. Men visst greps man av den allomfattande stämningen.

Santa Barbara

Det var säkert med Stjernquists stöd som jag erhöll ett utbytesstipendium till Kalifornien sommaren 1968. I september flög jag för första gången till Los Angeles för att senare med buss ta mig upp till Santa Barbara. Min ansökan till *Law and Society*-programmet hade kommit in alltför sent, och kvoten till UCB (Berkeley) var redan uppfylld. Så jag fick nöja mig med UCSB (Santa Barbara) i hopp om att jag skulle kunna bli överflyttad senare. Men livet tog en annan vändning: den rena sociologin tog över.

Sociologi på UCSB var något helt annat än det som jag lärt mig i Lund där survey-metoden, enkät och/eller intervju, och Lazarsfeld/Merton ju helt dominerade. När jag anlände hösten 1968 var Santa Barbara-sociologin en sorts utbrytarinstitution från den gängse normen om vad sociologi är och borde vara. Aaron Cicourel var (och är fortfarande) den mest karismatiska sociologiprofessor som jag någonsin kommit att möta. Om honom sades det att han nog skulle klara av att sälja p-piller till nunnor, eller sälja sand i Sahara. Så naturligtvis flockades alla vi nyanlända studenter till hans kurser och seminarier i sociologisk metodologi och vi fick ta del av hur sociologiska data ”producerades” i intervjusituationen och i kodningsprocessen. Det var revolutionerande för en liten Lundastudent som hade fostrats i tron på att data var något neutralt, något som man inte kunde ifrågasätta. Cicourel vände upp och ner på denna nedärvda kunskapstro, inte för att omöjliggöra vetenskaplig kunskap men för att bygga en annan och säkrare grund för den sociologiska forskningen. I centrum för hans forskningsintresse låg själva språkpragmatiken: hur all mänsklig interaktion bygger på språk och språkanvändning; vilka metoder som står till buds för att studera/observera elementära språk- och interaktionsprocesser. Den sociologiska institutionen i Santa Barbara hade vid tiden för min ankomst utvecklats till en *hot-spot* för etnometodologi eller med en bredare beteckning, för sociologins språkliga vändning. Utöver Cicourel åtnjöt vi unga studenter en krets av starkt engagerade sociologer i etno-metoder. Thomas P. Wilson, som i övrigt undervisade i statistik och var utbildad på Columbia universitetet under bl.a. Paul Lazarsfeld, kommer jag särskilt ihåg som en inspirationskälla. Han gav en kurs i ”theories of social order” som innebar att vi fick plöja Talcott Parsons *Structure of Social Action* (bägge volymerna) från början till slut för att verkligen förstå hur ”ordering” mellan människor kommer till stånd. Vi fick också experimentera med oss själva i interaktion med andra och därmed

uppleva hur vi nästan reflexmässigt sörjer för att fylla ut de ”svarta lådor” som alltid uppstår när människor kommer samman och ”pratar”. Med Wilsons hjälp kom jag till klar insikt i vad skillnaden mellan det *interpretativa* och det *normativa* paradigmet i sociologi innebar, något som också ledde till att jag blev tondöv inför den gängse skillnad mellan konsensus och konflikt som härskade i min generation (och som kanske stadigt överlever).[16] Även om jag aldrig tillhörde den sekt som utvecklades kring och runt etnometodologin som något heligt i Durkheims mening, blev jag klart påverkad och fullföljde ett antal kurser. Jag kommer speciellt ihåg ett fältarbete som företogs bland oss själva om familje-makeri: hur vi med det talade språket och gester som ögonkast och handpåläggning uppnår och konserverar en speciell stämning som man ju kan kalla för familjär (*my dear, my love, don't you love me* etc.) Efter denna exposé har jag på det språkpraktiska planet, både privat och offentligt, varit försiktig med intima invitationer.

Det första året i Santa Barbara tog snabbt slut, och jag hade totalt glömt att det egentligen var Berkeley och *Law and Society* som var grunden till mitt utbytesstipendium. Jag ville stanna kvar i Santa Barbara, där jag efter ett år som utländsk student hade byggt en stark vänkrets med andra utländska studenter. Men hur försörja sig? Som utländsk student utan stipendium var det inte bara uppehället, men också *out-of-state tuition* som skulle betalas till universitetet, och den summan var ansenlig: 10 000 dollar per år, tror jag. Tamotsu Shibutani, en annan inspirerande professor på UCSB, kom mig till mötes i min nöd. Jag blev hans student-assistent och uppnådde därigenom ett eftertraktat nedsättande av terminsavgiften. Mitt arbete bestod i att läsa om massans psykologi och sociologi på franska och tyska, och att excerpera dessa texter till lättillgänglig engelska. Så på franska läste jag bl.a. Gustave Le Bon, Gabriel Tarde, och på tyska, Wilhelm Wundt, Sigmund Freud, och naturligtvis Georg Simmel. Shibutani var i färd med att sammansätta festskriften till Herbert Blumer *Human Nature and Collective Behavior* (1970). Eftersom han var utbildad sociolog/socialpsykolog

16 Thomas P. Wilson har på ett pedagogiskt sätt utvecklat skillnaden mellan den normativa och interpretativa tillgången i analysen av social handling i en välkänd artikel ”Conception of Interaction and Forms of Sociological Explanation”, *American Sociological Review*. Vol. 35, 1970:697–710. Det normativa perspektivet tillerkänner på förhand givna normer som grundval för social handling, medan det interpretativa perspektivet lägger vikt vid det (variabla) förhandlingsutrymme som står till buds i all mänsklig interaktion som själva grunden till samordning.

från Chicagouniversitetet under bl.a. Robert Park och Herbert Blumer, såg han i massan (*the crowd*) den elementära grunden till det sociala livet.[17] Shibutani blev senare också min akademiska handledare. Året efter uppnådde jag också ett annat eftertraktat lönearbete som lärarassistent (*teaching assistant*) på institutionen och med detta jobb följde också en befrielse från terminsavgiften. Så nu var min framtid beseglad och jag fullföljde doktorandprogrammet på institutionen. 1971, dvs. efter tre år, var jag klar med allt kursarbete och skulle börja skriva på en doktorsavhandling. Men då fick jag, också med Shibutanis hjälp, ett erbjudande att åka till Brooklyn College i New York som heltidsanställd lärare, men mera om detta senare.

Mina tre år i Santa Barbara var synnerligen händelserika, också utanför campus. Studentrevolten mot Vietnam-kriget, som hade brutit ut i Berkeley redan 1965, fortplantades till alla UC-campus och trappades upp under min tid. 1969/1970 var ett tumultår som jag aldrig glömmer. Jag hade detta år i övrigt fått sällskap av Bengt Furåker som hade kommit över på samma utbytesstipendium som jag själv fått tidigare. Bengt var ledsagad av sin familj och jag fick därigenom tillfälle att umgås på svenska. Bengt kan säkert bekräfta den upphetsade kollektiva stämning som rådde på campus våren 1970. Herbert Marcuse kom upp till Santa Barbara från San Diego och gav en föreläsning om ”fantasins makt”. Kort efter kom hans adept, den unga tjusiga filosofi-professorn, Angela Davis, upp från Los Angeles, där hon då var anställd (innan hon fängslades som medlem av Svarta Pantrarna för rån och mord). Vi måste ha varit upp mot 10 000 eller flera studenter som hade samlats inne på Stadion, när Angela Davis landade med helikopter mitt på planen. Där kom hon med sitt stora svarta afrohår, lårkort kjol med höga svarta stövlar och intog podiet. Och vilken kraft hon utstrålade, när hon avslutade sitt bejublade tal om (USA) kapitalismens totalitära tendenser med att studenterna nu skulle gripa makten och gå ända till Washington DC för att stoppa Nixons upptrappning av Vietnam-kriget, nu också med bomb-

17 Intressant att nämna är att jag innevarande år, 2013, var ordförande i en betygskommitté här i Köpenhamn med Christian Borch i huvudrollen. Hans gedigna bok *The Politics of Crowds, an Alternative History of Sociology* (Cambridge University Press, 2012) var föremål för en ytterst intressant diskussion om massans tillbakavändande i det globala, oordnade, samhället. Finanskriser och de många olika modefenomen som vi nu är utsatta för utgör exempel på nya massfenomen. I detta sammanhang hade jag stor glädje av att i min späda doktorandtid faktiskt ha läst åtskilliga av de texter som Borch refererade till.

ningar in i Kambodja. Mina litteraturstudier om massans psykologi och sociologi fick nu tillämpning i praktiken: grupper av studenter tågade in i Isla Vista (studentstaden) och målet var den lokala filialen av *Bank of America*, som kort efter sattes i brand. Studenterna (inklusive jag själv) jublade och dansade runt den brinnande byggnaden: *Burn, Baby, Burn*.[18] Redan på kvällen började polis och militär komma till UCSB och Isla Vista, och kort efter deklarerade guvernören ”curfew” (undantagstillstånd som innebar att om flera än 3 samlades ute på gator och torg, så kunde polisen ingripa och upplösa dem). Dagen efter samlades vi studenter i stora skaror för att uttrycka vårt förakt för den övermakt som nu också tillskansat sig vårt lokalområde. Polishelikoptrar svävade över alla oss som satt där på kullen och höll varandras händer som en järnring. Polismästaren i Santa Barbara utropade från en av dessa svävande helikoptrar att om vi inte omedelbart gick därifrån och upplöste demonstrationen, riskerade vi att åtalas för uppvigling med därtill följande fängelse. Vi sjöng unisont *He's got the whole world in his hands*…, och stämningen var hög ibland oss. Jag erfor med min bara kropp hur stark massan är, när man totalt uppslukas av nuet. Men Bengt och jag var i en utsatt situation och jag kommer ihåg att vi också diskuterade den senare oss emellan: Vi var utländska studenter på studentvisum i USA, och därmed extra utsatta. Ett åtal med därtill hörande straff skulle sannolikt leda till en utvisning ur landet. Insikten därom ledde nog till att vi bägge retirerade: Bengt hade i övrigt också hela sin familj att tänka på. Väldigt många av våra studentkollegor samt halva lärarkåren arresterades av *National Guard* som nu ryckt in på campus och Isla Vista, eftersom de lokala polismyndigheterna inte kunde upprätthålla ordningen. All undervisning låg naturligtvis nere under denna tumultartade tid. Men vilken rik erfarenhet i det sociala livets många (o)ordningar man fick, och de har i sanning gjort intryck: jag kan se och uppleva modaliteter i socialt samkväm på ett sätt som jag nog skulle missa, om jag inte varit exponerad för dessa ganska unika händelser i massans enorma kraft.

---

18 Några år tidigare, 1965, hade det stora Watts-upproret brutit ut i Los Angeles, och därifrån hämtades slagordet: *Burn Baby Burn*. Vid det demokratiska partiets konvent i Chicago 1968 utbröt stora demonstrationer med dödsfall som följd. En av de 7 åtalade från Chicago, Richard Flachs, var nu fast anställd som 'associate professor' vid vår institution i Santa Barbara, och naturligtvis var han och flera andra av våra professorer nu aktiva i kampen mot Vietnam-kriget som i vårt fall också blev till en kamp om den militära (forsknings)enheten som då fanns på UCSB: den skulle bort från campus!

Nåväl fram på höstkanten flyttade jag till New York, och till Brooklyn College.

Intermezzo: New York/Brooklyn

Som en följd av den tidigare presidenten Lyndon Johnsons politiska åtaganden och som ett harnesk mot ytterligare våldsamma uppror i fattiga storstadsghetton som Watts, kom de högre utbildningsinstitutionerna runtom i USA i sökljuset. Dessa skulle upprustas och den sociala rekryteringen skulle breddas betydligt. Den revolutionära energin skulle omdirigeras i en väldig utbildningsexpansion. City University i New York (CUNY) var en av dessa storstadsinstitutioner som nu fick starkt ökade resurser. Dessa skulle gå till nya utbildningsplatser att erbjudas till underprivilegierade grupper som i New York främst utgjordes av svarta och puertoricaner. Man behövde nya lärare, och fick av den anledning anställa sådana som ännu inte hade avlagt sin doktorsexamen (som jag själv). Min första riktiga akademiska anställning var som biträdande lektor i sociologi på Brooklyn College vid CUNY.

Det var en härlig tid, så helt annorlunda än Kalifornien och välmående Santa Barbara. Jag hade inte tidigare bott i en storstad som NY permanent, och skulle finna mig tillrätta på helt nya villkor. Att finna bostad till ett rimligt pris var (och är) inte lätt, men på något sätt gick det över förväntan. Med institutionens hjälp hade jag fått tips om möjligheten att ta in på ett bostadshotell i Brooklyn Heights, åtminstone inledningsvis. Men här bodde jag ett helt år, och om jag lutade mig ut genom mitt köksfönster hade jag en flott utsikt över *Twin Towers* på Manhattan som då var under uppförande. Det gick snart upp för mig att jag inte bara bodde med flera andra utlänningar som grannar, som ju var naturligt på ett sådant centralt bostadshotell, men därutöver hade jag kommit till ett högkvarter för det som snart skulle utvecklas till *gay liberation movement*. Homosexuella stod nu på tröskeln till att ”komma ut ur garderoben”. Visst hade jag upplevt hippie-kulturen i Kalifornien, men här var könsmönstret ännu ganska konformt: män var män och kvinnor var kvinnor, det var den traditionella familjeformen som man reagerade mot. I NY konfronterade jag för första gången i mitt liv en total upplösning av gängse könsmönster, och det tog tid att vänja sig. Jag blev snabbt vän med flera av mina (*gay*)grannar, eftersom vi delade tvättstuga och andra gemensamma utrymmen som *lounges*. Jag hade kommit till NY med en stor resväska, men saknade i övrigt köksredskap och mycket an-

nat som är nödvändigt i vardagen. Mina grannar blev som en extrafamilj som tog hand om mig när jag blev sjuk, gav mig kycklingsoppa, nybakade muffins, omsorg och mycket annat. Själv har jag aldrig betett mig som ett hon-lejon i vars intresse det ligger att förföra och lägga ner offer, ett beteende som nog hjälpte i mitt umgänge med mina nya grannar. De betraktade mig som en god kompis som de gärna ville umgås med, gå på balett och teater med, uppsöka nya förlustelseställen och mycket annat. Jag kom verkligen runt i New Yorks sällskapsliv, och blev klart kulturellt berikad. Jag har ett starkt minne av en maskerad (*costume party*) som gick ut på att ingen skulle kunna se vilket kön man tillhörde: det skulle råda fullständig förvirring, ett slags förstadium till det som i dag är institutionaliserad *queer*-kultur. Det viskades att Andy Warhol också var där, men eftersom alla såg ut som hans(!) klonade kopior, var det inte möjligt att få ryktet bekräftat. Det var i sanning en tid med lek och experiment på livets alla områden.

Brooklyn College var också en rik upplevelse. Jag var nu långt borta från det vita Santa Barbara, och skulle undervisa en brokig skara av studenter från diverse ghetton: svarta, puertoricaner, ortodox judiska och flera andra. Min första kurs var i socialpsykologi med speciell vikt på symbolisk interaktionism (eftersom Shibutani hade varit min handledare på UCSB och det var genom hans kontakter som jag kom till Brooklyn). Senare övertog jag kursen i klassisk sociologisk teori med introduktioner till bl.a. Hobbes, Locke och Rousseau utöver gängse sociologer som Marx, Weber och Durkheim. Det var ett hårt första år: undervisningen krävde mycket förarbete. Det var heller inte lätt att skära igenom till så många grupper av studenter med skilda bakgrundskulturer. Jag fick lära mig ett helt nytt språkbruk, bl.a. blev jag ganska bra på dubbla negationer som i *I aint no fucking Jew*. Jag var chockerad över tilltalstonen mellan grupper av studenter: *You motherfucker*, eller *You black bitch, go to hell*, men kom väl till insikten att dessa grova epitet också var humoristiska förbindelseled i det mångkulturella Brooklyn. En kväll när jag skulle ta det sena metro-tåget hem till Brooklyn Heights, det sista stoppet före Manhattan, uppsöktes jag av en av mina studenter, en ca 2 meter lång svart amerikan, som prompt sade att han *gave no fucking shit* för min undervisning i teori, men att han var tvungen att klara den uppkommande *mid-term* examen. Han erbjöd mig ett val: antingen *grass* eller också 1 000 *bucks*. Jag blev vettskrämd och for in i tunnelbanetåget. Nästa dag berättade jag om hotet för mina kollegor som leende berättade för mig, att studenter gärna testar nyanlända lärare: går det, så går det!

Nåväl, också mina två anställningsår på Brooklyn löpte mot sitt slut. Jag hade fått en enastående introduktion till New Yorks mångfacetterade livsformer: till de många ghetton, till *gay liberation front* i vardande, men också till det intellektuella judiska Övre Manhattan mittemot Columbia-universitetet. Under mitt andra år i NY fick jag förmånen att flytta in i en praktvåning på Claremont Avenue med utsikt över Hudson-floden. En äldre kollega (vars undervisning jag fick överta under hennes sjukdom) skulle med sin man, känd Columbia-professor, tillbringa ett år i Palo Alto, och erbjöd mig att bo i deras (dekan)våning under tiden. Det var rena Woody Allen-stilen. I kvarteret bodde många kända intellektuella, och jag lärde mig läsa *New York Review of Books* som en infödd, och naturligtvis fick jag *New York Times* levererad varje morgon.

Men jag skulle tillbaka till Santa Barbara och skriva klart min avhandling som nu började utkristalliseras i mitt huvud. Brooklyn College hade lovat att förnya mitt anställningskontrakt och med en färdig avhandling skulle jag avancera till *assistant professor*. Så incitament fanns. Efter ett år tillbaka i Kalifornien var jag klar med min avhandling *The Social Context of Scientific Discovery* (UCSB 1974). Det var strax efter Thomas Kuhns inflytelserika *The Structure of Scientific Revolutions* (1962) och jag utvecklade paradigmbegreppet som en process med flera stadier. Upptäcktsfenomenet ändrar karaktär beroende på var i processen man befinner sig: Om inte Sigmund Freud hade funnits, hade vi nog inte haft psykoanalysen i den form som den kom att utveckla sig; Charles Darwins selektionshypotes hade utformats med eller utan Darwin; med Niels Bohr/Werner Heisenberg blir det mer problematiskt – i vilken utsträckning och omfattning är de som personer betydelsefulla i utformningen av den moderna kvantummekaniken?

Jag åkte glad tillbaka till en svensk sommar i hopp om att jag snart skulle återvända till en fast anställning på Brooklyn College. Men livet tar ibland snabba vändningar.

”Tro inte att du är någon”

I början av augusti 1974 fick jag ett tråkigt besked från Brooklyn College. Alla nyanställningar vid CUNY skulle frysas till följd av det stora budgetunderskott som staden NY (och CUNY) upparbetat. De glada dagarna var över, och jag befann mig i Sverige utan arbete, utan försörjning, utan framtid.

Jag sökte upp Lund och Sociologiska Institutionen, men det var kalla handen. Här fanns inga tjänster att söka. Lundainstitutionen kännetecknades på den tiden av starka inre motsättningar: Zenit-kretsen var stark, man hade nätverk, tidskrift och starka institutionsfästen, inte bara på Sociologiska Institutionen men runtom i Sverige; mellan institutionsledningen och Zenit-kretsen fanns en stark motsättning som tenderade att förstärkas i en eller annan riktning, närhelst en tjänst skulle tillsättas. Vid min hemkomst fanns också Joachim Israel som en tredje oförutsägbar enhet som kunde välja sida som det passade. Jag tillhörde inte någon och var renons på socialt kapital: jag hade inget lokalt nätverk att ty mig till. Joachim Israel hade av någon anledning retat upp sig på min person, eftersom jag hade ifrågasatt en av honom framkastad Mead-tolkning. Han kallade mig för en bluff, har jag hört långt senare. Det var en förfärlig tid som jag på något sätt klarade att överleva. Nu när jag tänker tillbaka, slår det mig att jag nog fick gå igenom detsamma som så många andra invandrare med en eller annan hög utbildning får erfara: du är ingen, och tro inte att du är någon. Det är som i Goffmans framställning om *stripping*: allt som kan tagas ifrån dig, ska tagas ifrån dig. Det är möjligt att det hela förvärrades av att jag själv var svensk: jag var helt enkelt en paria.

Inget ont som inte också har något gott med sig. I Santa Barbara hade jag det sista året fått träffa Jürgen Habermas som var gästprofessor och som höll en välbesökt seminarieserie på vår institution. Det var mycket spännande, eftersom jag hade tragglat mig igenom *Zur Logik der Sozialwissenschaften* på stranden i Isla Vista. Jag hade också med stort intresse läst *Knowledge and Interest,* så jag var ganska inläst på delar av hans produktion. Med Habermas som referent fick jag ett stipendium av *Deutsche Austauchdienst*, och när det yttre livet förvärrades i Lund, kunde jag försvinna till Tyskland, åtminstone tillfälligt. Jag besökte Habermas som då var direktör för Max Planck-institutet i Starnberg. Här fanns en spännande forskningsgrupp om vetenskapens ”finalisering”, något i takt med vad jag själv hade knutit an till i min amerikanska doktorsavhandling: att ett kunskapsfält genomgår en inre mognadsprocess i det att fältet konsoliderar sig genom ”normal vetenskap” (Kuhn). Först därefter är ett fält tillräckligt moget för att relatera till omvärlden, det som Starnberg-gruppen kallade för finalisering. Jag besökte gruppens medlemmar både i München och i Berlin. Det var spännande att komma tillbaka till Europa efter ganska många år i USA. Mina kontakter med Starnberg-gruppen och med Habermas kunde i någon liten mån balansera min pariatillvaro i Sverige.

Tillbaka i Lund fick jag ett erbjudande om ett nytt doktorandstipendium! Jag hade en amerikansk Ph.D. i sociologi, men Lundainstitutionen ville och kunde inte för mitt vidkommande erkänna min amerikanska doktorsgrad. Men jag var tvungen att ha en eller annan form av försörjning, och att anta stipendiet var min enda möjlighet att fortsätta med sociologi. På arbetsförmedlingen i Lund blev jag anvisad till att omskola mig till förskollärare, eftersom det fanns en efterfrågan på sådana vid denna tid. Livet kan vara hårt, men min inre styrka bestod däri att jag kunde fly ner i böckernas värld. Jag läste febrilt, både socialteori och filosofi. Jag skrev en ny avhandling i sociologi, och försvarade den 1978 i Lund (efter ganska många utlandsvistelser). Min (svenska) avhandling tog avstamp i Charles S. Peirces vetenskapsfilosofi om den vetenskapliga kommuniteten (*community of science*), och det var ingen i Lund, med undantag av Håkan Wiberg, som överhuvudtaget visste vad jag sysslade med. Den amerikanska pragmatismen var inte utbredd i Sverige. Det var nog min ljuva hämnd mot en oförstående omvärld. Men avhandlingen inbringade mig ytterligare ett USA-stipendium följande år; jag tillbringade ett fruktbart år på Harvard-universitetet i Peirce-arkivet, men fick också möjlighet till en hel del annat under året. Jag var knuten till filosofiska institutionen och besökte regelbundet John Rawls seminarier om rättviseteori. Det var mycket spännande, eftersom det var själva centrum för den diskussion som senare skulle utmyntas som liberalism vs. kommunitarism. Min starkt vetenskapssociologiska inriktning kunde nu balanseras med en rejäl dos av praktisk (politisk) filosofi. Det har naturligtvis haft konsekvenser för mitt sociologiska vivre.

Svensk konsolidering med kontakter till omvärlden

Jag fick så småningom både en forskarassistenttjänst och senare en lektorsställning i Lund. Man kan alltså inte hävda att jag i ett längre perspektiv har blivit förfördelad i den akademiska konkurrensen om tjänster, inte ens i Lund. Tillsammans med min vän och kollega, Boel Berner, delade jag redaktörskapet för *Acta Sociologica* några år under tidigt 1980-tal. Dessa år var naturligtvis berikande eftersom Boel och jag åkte runt i det svenska (och nordiska) sociologiska landskapet och jag stiftade helt nya bekantskaper. I särskilt minne står ett Nordiskt Sociologmöte i Reykjavik vid midsommartid. Boel och jag uppsökte många olika forskningsgrupper i syfte att spåra upp intressanta sociologiska utvecklingstendenser i nordisk sociologi. Själv

besökte jag den grupp som diskuterade fiskerisociologi av pur nyfikenhet. Detta var i tiden långt före ankomsten av Bruno Latour och den materiella vändningen i samhällsvetenskapen, men det kom att stå mig fullständigt klart vilken makt ”tingen” (fisket och fiskerinäringen) intog i de fiskekrig som redan då hotade att bryta ut mellan Island, Kanada, Spanien, England och naturligtvis Danmark. Flera av presentationerna kom också in på vetenskapskriget eftersom det inte alls fanns någon enighet om hur fisken egentligen vandrar och leker i det internationella farvattnet. Fiskeriets sociologi visade sig alltså bära på ett rikt intellektuellt arkiv av såväl kunskapskontroverser som fiskeriets dystra utsikter i Norden. Även om jag själv aldrig fortsatte längs denna vandringsled, gav mitt lilla besök i fiskeriets sociologi senare utbyte. Långt senare när jag blivit medlem av det Danska Forskningsrådet (1992–1997) blev jag utpekad som medlem av en kommitté som skulle undersöka framtidsutsikterna för Bornholm (och också andra öar) som i sekler varit helt avhängiga fiskerinäringen. Allt detta sagt i syfte att påpeka att öppenhet inför det okända lönar sig på sikt.

Eftersom jag helt nyligen på en kort semesterresa besökte Dubrovnik, väller det fram minnen från denna sköna gamla stad. På 1980-talet var vi flera från Lund, och från Norden i övrigt, som besökte *Interuniversity Centre* i Dubrovnik. Själv deltog jag under flera år i ett seminarium om socialvetenskapernas filosofi. Det arrangerades som regel under påskveckan varje år och det var härligt att byta ut snöblandat regn och blåst i Lund (eller Uppsala) mot mimosor och magnolior i Dubrovnik. Seminariet omhandlade skilda filosofiska teman i samhällsvetenskaperna som rationalitet, kritisk teori, humanistisk och vetenskaplig marxism bl.a. Seminariet hade uppstått som en reaktion på att Praxis-filosoferna i Jugoslavien av någon underlig anledning pålagts *Berufsverbot* under president Tito, då deras tolkning av Marx inte behagade maktens lakejer. De önskade utvidga yttrings-och pressfrihet i det forna Jugoslavien, något som ledde till att de inte längre fick lov att undervisa vid universiteten i Belgrad/Zagreb. Det internationella filosofsamhället grep då in genom att upprätta seminariet i socialfilosofi, först som sommarskola i Korčula och senare som regelbundet återkommande seminarium i Dubrovnik. *Interuniversity Centre* upprättades som en kommunikativ förbindelseled under det kalla krigets dagar mellan Öst och Väst och sponsrades av ett stort antal europeiska och amerikanska universitet samt välgörenhetsorganisationer. Hit kom kända och okända filosofer och samhällsvetare, tyvärr främst från Väst.

Det var fantastiskt att få delta i dessa högst stimulerande diskussioner på både engelska och tyska. I starkt minne står en föreläsning av Georg Henrik von Wright, den legendariska finske filosofen. Hans Georg Gadamer kom till Dubrovnik, och naturligtvis Jürgen Habermas. Här fortsatte deras tidiga polemiska utbyte om vetenskapens inneboende rationalitetsformer, ett utbyte som ytterligare berikades av de många nordamerikanska pragmatisterna (bl.a. Richard Rorty, Richard Bernstein) vars budskap nu på allvar trängde in också i den europeiska diskussionen. Det var *gefundendes Fressen* för någon som mig och jag sög åt mig de många intrycken likt en svamp. Ett allvarligt problem är dock att när man utsatts för så massiva intryck utifrån, riskerar man att förlora sitt eget intellektuella jag och bli till slav. Det har funnits situationer i mitt liv, när jag har fruktat denna åkomma. Så här långt i efterhand kan jag väl instämma i Walter Korpis kritik av ”Pegasryttarna” i svensk sociologi (som bl.a. omfattade mig) vid ett välbesökt sociologimöte i Gävle 1991.[19] Motpolen till dessa högt flygande men på lånande vingar var de som Korpi på målande sätt kallade ”trädkramare”. Man kan fundera över vilka, om någon, av dessa kunskapsformer som gagnar sociologin på längre sikt; det är möjligt att bägge behövs (mera om detta senare).

Även om jag var knuten till Lunda-institutionen som forskare och lärare under denna tid, hade jag också privilegiet att få komma till Uppsala ett halvt år åt gången vid två skilda tillfällen (1987; 1990). *Svenskt Kollegium för Samhällsforskning* (SCAS) hade startats upp i slutet av 1980-talet. Rolf Torstendahl, då professor i historia och en av grundarna till SCAS, initierade ett forskningsprogram i professionshistoria och professionssociologi. Jag blev inbjuden som en av många deltagare, från både Sverige och utlandet. Jag hade en tid ägnat mig åt ”politiseringen av professioner och professionalisering av politiken” med stöd från bl.a. *Vetenskapsrådet*, och senare också från *Rådet för studier och forskning om Universitet och Högskolor* (vid dåvarande UHÄ). Mina studier av den svenska juristkåren (samman med professor Håkan Hydén i Lund) ingick i detta forskningsengagemang; så också diverse artiklar om universitet och högre utbildning i ett framtidsperspektiv. Våra seminarier i Uppsala under Torstendahls egid var klart berikande.

---

19 Återupptryckt som ”Om undran inför samhället” i *Sociologisk Forskning* (50) 3–4: 311–320

Många framstående forskare i historia och sociologi från Tyskland, Frankrike, England och USA kom på besök och uppehöll sig på SCAS i perioder.

Forskningstipendiet från UHÄ, som jag innehade fram till 1994, medförde också ett flitigt resande mellan Lund och Stockholm. Thorsten Nybom, historiker från Uppsala och senare professor i Örebro, verkade som forskningsdirektor. Han var en markant debattör och stack gärna ut hakan i den svenska akademiska ankdammen. Vi hade väldigt trevligt tillsammans, ett umgänge som fortsatte efter det att jag flyttat från Sverige till Danmark. Det lilla forskningsrådet i Stockholm hade också täta kontakter med Berkeley-universitet, och jag fick på nytt besöka mitt gamla älskade Kalifornien flera somrar.

Sett så här i efterhand, har jag väl varit, motgångar till trots, lyckligt lottad i den akademiska tuppkampen; som kvinna nådde jag ganska tidigt eftertraktade positioner, i Lund och i Sverige i övrigt. Kvinnoforskningen sköt på allvar i gång på 1980-talet: det startades kvinnoforskningscentra runtom. Men precis som jag aldrig riktigt hakade på det starka klassperspektivet som dominerade tidigare decenniers sociologi, var jag också ganska avhållsam med könsfronten inom forskningen. Det var nog dumt, för nu många år senare när jag flitigt undervisat i metod och vetenskapsteori tvingas jag erkänna att kvinnornas intåg verkligen befruktat diskussionen och den åtföljande forskningen. Att det neutrala ”man” blev till en konkret ”någon” och att forskningen tvangs till situationering/kontextualisering ser jag nu som en klar kunskapsteoretisk framgång. Identitetspolitiken kom väl, på gott och ont, att förskjuta den tidigare klasskampspolitiken till en mera undanskymd plats. Det säger nog också något om själva samhällsutvecklingen; att hierarkier plattas ut och segmenterade grupperingar uppstår. Därmed inte sagt att under- och överordning suddas ut, men att sådana ordningar blir svårare att identifiera i traditionella klasstermer. Men man ska naturligtvis vara försiktig med att sia om framtiden; den kan ta plötsliga skutt i oförutsedda riktningar.

1994 tog mitt liv en helt ny och oförutsedd vändning: professorstjänsten i Köpenhamn innebar helt nya utmaningar. Institutionen hade varit stängd i många år, och jag fick vara med om att starta upp den på nytt. Om mitt tidiga sociologiska liv hade kännetecknats av skarpa kanter, så kan man beskriva den senare fasen av mitt liv med hänvisning till den danska nationalsången som *det bugter sig i bakke, dal*… I Danmark lär man sig att vara pragmatisk och att ta sig an saker som de kommer; och att inte vara så *förbandet svensk* …

Sociologi: Insikter och utsikter

På grund av utrymmesskäl kommer detta avsnitt att bli kortare än det förra. Jag säger som så många andra också har sagt: sociologi är ett spännande studiefält som inbjuder till alla möjliga sorters botaniseringar; ett ständigt öppet fält ger inkommande studenter många möjligheter att finna sig tillrätta. Det finns säkert de bland mina kollegor som klagar på sociologins bristande kumulativitet och analytiska slapphet, i synnerhet om disciplinen jämförs med t.ex. ekonomi. Men man kan också hävda att avsaknaden av finalisering (se tidigare), dvs. möjlighet att sluta fältet och att tala med *en* stämma, faktisk också är en styrka; sociologin kan i det skicket inte vålla någon större samhällsskada. Man kan (som drottning Elizabeth II) anklaga den ekonomiska vetenskapen för att inte kunna förutsäga den (samhälls)kris som utvecklades 2009 och därefter; men det är svårt att anklaga sociologin för något dylikt. Någon kan naturligtvis ifrågasätta disciplinens existensberättigande på grundval av att den saknar egentlig politisk samhällsnytta. Men då förutsätts att det som kallas samhället är en konstant som kan bearbetas efter behag. Själv vill jag hävda att sociologins berättigande ligger i att arbeta fram ”horisontförståelse”, ett spatialt begrepp som står för ett seende av möjligheter både i tiden och i rummet; en sådan förståelse öppnar upp i stället för att stänga handlingssfärer. Vi ska vara nöjda med en position som evig skuggregering och akta oss för att träda in styrelserummen. Faran för det instrumentella förnuftet är en relik från min generations umgänge med Frankfurterskolans kritiska teori.

Låt mig utveckla beteckningen horisontförståelse vidare genom att knyta an till den klassiska sociologin: Marx, Weber, Durkheim och Goffman. *Kapitalet* är både en strikt vetenskaplig framställning av kapitalets inre dynamik, men den ”talar” också till sin (och vår) samtid; den har samhällsrelevans; den väcker känslor som kan kanaliseras på olika sätt. Webers framställning om rationaliseringens och byråkratins polarkyla berör oss, den talar till oss som individer snarare än som grupp. Durkheims studier om självmordets sociala grunder är samtidigt en stark nutidsskildring som manar till kollektiv handling, oklart i vilken riktning. Goffmans många studier av mänsklig samhandling har sin kraft i att de berör vårt yttre och inre liv; hur vi närmast etologiskt klär av varandra; hur mobbning är en del av den mänskliga tillvaron; hur yttre ramar påverkar interaktion. Det är väl kombinationen av stark samtidsdiagnos och vetenskaplighet som gör våra

klassiker till just klassiker, dvs. till källor som vi återvänder till gång på gång för att finna ut sociologins särprägel. Häri ligger, vill jag mena, sociologins horisontförståelse: att se en palett av möjligheter, insikter men också faror och risker. Som kontrast kan man nämna tunnelseendet: att bara se en liten ljusprick långt borta och i övrigt bara mörker.

Sociologins tragedi ligger väl i att det är svårt att fasthålla klassikernas kombination av stark närvaro (eller samhällsrelevans) med stark vetenskaplighet över tid. Det tycks föreligga en motsättning mellan dessa båda axlar som är värd att vidare reda ut. Var svensk sociologi ligger i förhållande till dessa båda axlar vågar jag inte säga något om. I Danmark finns en markant tradition för ”samtidsdiagnos” (med Lars Henrik Schmidt i täten) som gärna framställs i ett spänningsförhållande till den akademiska sociologin. Den senare ses som en starkt specialiserad vetenskapsgren som har förlorat sin kritiska sans och som har intresse och relevans blott för de egna leden. Samtidsdiagnosen talar däremot till sin samtid, eller så är ambitionen. Det är spänningen mellan helhet och del som jag försöker ringa in. C. W. Mills kallade spänningen för den ”sociologiska fantasin”. Vi läser om detta påbud i introduktionskurser, men glömmer ofta dess innebörd i praktisk sociologisk forskning. Specialiseringens krav leder oss mera och mera i riktning av tunnelseende, och bort från horisontförståelsen. En sådan kan, som i Danmark, utvecklas vid sidan av och utanför sociologin, men då fjärmar sig också förståelsen från seendet (observationen) och två konkurrerande kunskapsformer om socialt liv blir resultatet till förfång för båda.

Specialisering är nödvändig för att en vetenskaplig disciplin ska konsolideras över tid, men en långt driven specialisering leder också till en kunskapens erosion: att man tappar sinnet för navigering. Den klassiska sociologin kännetecknades av sin starka närvaro. Den långt drivna specialiseringen i modern akademisk forskning, inte bara i separata ämnesfält, men också spaltningen mellan kvantitativ och kvalitativ sociologi, mellan mikro- och makro-ansatser, har urholkat värdet av den sociologiska disciplinen som en sammanhållande enhet. Förvisso är sociologin institutionaliserad i universitetsorganisationen som en administrativ enhet, men som symbolisk och intellektuell enhet riskerar den att tappa i värde. Vad är samhället i dag? Var är detta i en tid när det sociala och det territoriella inte längre är ekvivalenta? Finns samhället?

Ja, naturligtvis finns samhället som sedvana, rutiner, tradition, ritualisering, ständig upprepning, inre och yttre tvång: det som vi också kallar

för struktur. Men problemet med en sådan samhällsförståelse är att den enbart erkänner nuet som dåtidens effekter, den ständigt upprepande tiden, men inte har förmåga att greppa om framtiden och dess påverkan på nuet som inneboende och ännu inte realiserade möjligheter. Modern sociologisk forskning har en i mitt tycke ofta stympad tidsförståelse: kvalitativ sociologi förblir i nuet och förfaller till det som Niklas Luhmann har kallat för ”presentism”. Med mikroskopisk detaljrikedom beskrivs ett händelseförlopp här och nu, men sällan görs en distinktion mellan det som handlande individer måste göra, vad de kan göra, eller skulle kunna göra, om omständigheter var annorledes. Samhället framställs företrädesvis som tvång, sällan som möjlighet. Den kvantitativa sociologin bär också på en avstympad tidsförståelse på så sätt att nuet (en serie dåtid) skrivs om till mer eller mindre tvungen framtid, förvisso med möjliga statistiska brytpunkter. Framtiden verkar inte längre på oss som kontingens, möjlighet och hopp som inneboende förändring. I den mån framtiden alls skymtar, har den blivit till (dåtidens) tvång.

Jag är inte emot specialisering, analytisk stringens och betydelsen av att reducera helheten till dess komponenter, men jag är ängslig för det blinda öga som kan bli konsekvensen: att man inte längre ser omgivningen, platsen, och sammanhangskraften i själva varat. För sociologins vidkommande är risken av en långt driven specialisering att samhället som samtid (som kombination av dåtid, nutid och framtid) försvinner ur sikte. När sociologin skär igenom och talar till oss, är det först och främst som samtidsdiagnos. Några av vår samtidsskildringar som fått bäst genomslagskraft torde vara Ulrich Becks framställning av risksamhället, Arlie Hochschilds framställning av intimlivets exploatering, Frank Furedis beskrivning av fruktan som samhällskultur, för att nu nämna några *bestsellers*. Det är möjligt att några av mina kollegor rynkar på näsan och ifrågasätter den vetenskapliga halten av sådana populära skildringar. Men vi ska inte bortse från att dessa framställningar hjälper till att bibehålla sociologins ursprungskraft: att framställa det sociala livet (samhället) som nödvändighet och frihet, tvång och möjlighet och att teckna en horisontförståelse om vår samtid med stort inflytande på flera konkreta handlingskontexter. Dessa samtidsdiagnostiska framställningar hjälper också till att forma sociologins offentligheter, att skapa samtalsfora bland folk i gemen och på så sätt förena grupper av människor med i övrigt lite gemensamt.

Jag vet inte hur svensk sociologi i dag förhåller sig till samtidsdiagnostik som en viktig sociologisk kunskapsform. Jag vill önska att med min text

förnya samtidsdiagnosens sociologiska aktualitet som ett möjligt värn mot det hot som annars ligger i en långt driven kunskapsspecialisering. På så sätt kan man bevara samhället som horisontförståelse och potentialitet, inte bara bland facksociologer, men bland folk i allmänhet. Ja, kanske kan man rent av skapa agens i folkdjupet och röra om i den annars överdrivet administrerade värld som min generation inspirerad av självaste Theodor W. Adorno tidigt lärde oss att frukta.

Det är med stor tacksamhet och ödmjukhet som jag tänker tillbaka på den sociologiska generation som jag fick privilegiet att tillhöra. Vår tidsförståelse spände vitt och rymde handlingspotentialer, vare sig det handlade om revolution eller *flower power*. Men kanske var min generations plurala nytänkande, i ett längre historiskt perspektiv, blott ett sociologiskt undantag, en unik händelse, en sociologins egen *summit*? Jag hoppas verkligen att kommande generationer av sociologistuderande också ska få möjlighet till liknande transcendenta erfarenhetsbrott: att det sociala livet någon gång tar kliv, och utvecklar besynnerliga former. Med sådana erfarenheter i bagaget antar den sociala strukturens ständiga upprepningar inte längre nödvändigtvis formen av blott utifrån kommande tvång: individens agens är alltid en (revolutionär) möjlighet, om än blott som lek, skratt och ironi. Från min nuvarande danska utsiktspunkt har jag lärt känna kraften i Søren Kierkegaards filosofi om det sociala livets berikande mångfald och tvivlets skapande kraft: en enkel situation kan någon gång ändra tingens ordning. Vi är alla både medlöpare och medskapare; det gäller att välja. Tänk att jag nu sent i karriären igenkänner lidelsen i Harold Garfinkels ”sociala experiment”; att ifrågasätta det sociala livets inneboende ordningar och att observera reaktionerna.

Referenser

Beck, Ulrich (1986) *Risikogesellschaft. Auf dem Weg in eine andere Moderne.* Frankfurt: Suhrkamp.

Bertilsson, T. Margareta (1974) *The Social Context of Discovery in Science.* Department of Sociology. UCSB: Doctoral Dissertation (Microfilm. Washington: Library of Congress).

Bertilsson, T. Margareta (2009) *Peirce's Theory of Inquiry and Beyond.* Frankfurt: Peter Lang Verlag.

Borch, Christian (2012) *The Politics of Crowds. An Alternative History of Sociology.* Cambridge: Cambridge University Press.

Furedi, Frank (2005) *The Politics of Fear. Beyond Left and Right.* Continuum International Publishing Group.

Habermas, Jürgen (1972) *Knowledge and Human Interest.* London: Heinemann Educational Books.

Habermas, Jürgen (1968) ”Zur Logik der Sozialwissenschaften”, *Philosophische Rundschau*. Beiheft 5. Tübingen: J.C.B. Mohr.

Hochshild, Arlie (1979/1983) *The Managed Heart: The Commercialization of Human Feeling.* Berkeley/Los Angeles: University of California Press.

Korpi, Walter (2013) ”Om undran inför samhället”. *Sociologisk Forskning* (50) 3–4:311–320.

Kuhn, Thomas (1962/1970) *The Structure of Scientific Revolution*. Chicago: Chicago University Press.

Lazarsfeld, Paul & M. Rosenberg. (red.) (1962) *The Language of Social Research: A Reader in the Methodology of Social Science.* New York: the Free Press of Glencoe.

Ross, Alf (1946) *Hvorfor Demokrati?* København: Munksgaards Forlag.

Shibutani, Tamotsu (ed.) (1970) *Human Nature and Collective Behavior. Papers in Honor of Herbert Blumer.* Englewood Cliffs, NJ.: Prentice-Hall.

Therborn, Göran (2013) ”Sociologins risker och möjligheter”. *Sociologisk Forskning* (50) 2:157–164.

Wærness, Kari (1996) ”Kommentar till ’Till Kritiken av den Kvalitativa Metoden’ av Margareta Bertilsson.” *Sociologisk Forskning*. Vol. 33, No 2/3:130–132.

Wilson, Thomas P. (1970) ”Conception of Interaction and Forms of Sociological Explanation.” *American Sociological Review*. Vol. 35:697–710.